

НЕВЕН

NEVEN

КУЛТУРА
КЊИЖЕВНОСТ
УМЕТНОСТ

ПРИЛОГ
СРПСКИХ НЕДЕЉНИХ
НОВИНА
У САРАДЊИ
СА ЗАДУЖБИНОМ
ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

БУДИМПЕШТА
АПРИЛ 2024

Тридесет година од премијерног извођења
прве српске рок-опере „Пастир вукова”

Садржај

Драгомир Дујмов/Милан Дујмов
О РАДУ ЗАДУЖБИНЕ ЈАКОВА ИГЊАТОВИЋА

Драгомир Дујмов
ДЕТАЉИ ИЗ ЖИВОТА СЛИКАРКЕ
КАТАРИНЕ ИВАНОВИЋ

Предраг Чудић, Петар Милошевић,
Нина Попов, Д. Николић, Ивана Игњатов
ИСЕЧЦИ ИЗ ШТАМПЕ О ПРВОЈ СРПСКОЈ
РОК-ОПЕРИ „ПАСТИР ВУКОВА”

Никола Ластић
МОТИВИ МРАЧНЕ СЛИКЕ ЛОНДОНА
И ЕНГЛЕЗА КОД МИЛОША ЦРЋАНСКОГ,
БОРИСЛАВА ПЕКИЋА, ПЕТРА МИЛОШЕВИЋА

Никола Ластић, Драган Јаковљевић,
Јована Вечић, Давид Кеџман Дако,
Ђорђе Нешић, Зоран Меселџија,
Милан Ђурић, Радивој Галић, Грга Олах
ПЕСМЕ

Петар Милошевић
„МЕМОАРСКИ ЕСЕЈ О АНТОЛОГИЈСКИМ
ГОДИНАМА И НАМА У ЊИМА”

Милан Мишић
ВЕЈАВИЦА

Милан Дујмов
ПОПИС АРАДСКЕ ЕПАРХИЈЕ 1797. ГОДИНЕ

Милан Рус
ДОЛАЗАК НОВОГ ГАЗДЕ

Јожеф Ј. Фекете
АРХИПЕЛАГ САМОЋЕ ИЛИ:
ЖУДЊА ЗА ТИШИНОМ / О ПОЕТИЦИ
ДАВИДА КЕЏМАНА ДАКЕ

Предраг Степановић
ЗЛЕ ОЧИ / ПОВОДОМ 40 ГОДИНА
ОД ИЗЛАСКА КЊИГЕ ПРИПОВЕДАКА
„МАЛОГРАДСКЕ И ДРУГЕ ПРИЧЕ”

Бојана Чобан Симић
ПОВОДОМ 175 ГОДИНА ОД СМРТИ
ЈОВАНА ПАЧИЋА

ПЕСМЕ ЈОВАНА ПАЧИЋА

Драгомир Дујмов
ДАН ПРЕЛАСКА САНТОВАЦА
У ПРАВОСЛАВЉЕ

НЕВЕН 1982–1988

Председник уређивачког одбора:
Стојан Вујичић (1933–2002)
НОВА СЕРИЈА од маја 2003.

Бивши главни уредник:
Петар Милошевић (1952–2021)

Уредништво: Драго Каћмарац (главни уредник),
Милан Дујмов.

Материјална средства за објављивање
овог броја Невена обезбедила је Српска
самоуправа III и VII кварта, Будимпешта.

О раду Задужбине Јакова Игњатовића

У складу са оснивачким документом, у центру активности Задужбине Јакова Игњатовића током 2023. године била је културна и издавачка активност. У сарадњи са „Српским недељним новинама“, Српском народносно самоуправом у Старом Будиму-Бекашмеђеру, Српском народносно самоуправом у Ержебетварошу, Српским културним центром „Српски венац“ и Српском самоуправом у Зуглоу (које су обезбедиле потребна материјална средства) издана су три броја „Невена“, прилога за културу, књижевност и уметност, у редакцији Драгомира Дујмова. Ваља рећи да је 2023. година од историјског значаја у животу нашег будимпештанског часописа. Наиме, од покретања нове серије „Невена“ давне 2003. године, сада се први пут десило да су током календарске године објављена три броја поменутог српског часописа.

Задужбина је као суиздавач са Српском народносно самоуправом у Ержебетварошу (Будимпешта) учествовала у објављивању збирке песама и кратке прозе Арсе Шошића „Иванско цвеће“, давно преминулог песника родом из Помаза, те књигу поезије Давида Кеџмана Дака под насловом „Лелуј“.

Задужбина Јакова Игњатовића и Српска народносна самоуправа у Старом Будиму-Бекашмеђеру су захваљујући техничкој помоћи Studio ZID, на челу са Зораном Меселцијом, објавиле поред наведених збирки песама и кратке прозе и први том капиталног дела историчара Милана Дујмова „Парохије Карловачке митрополије (Будимска, Горњокарловачка, Загребачко-љубљанска, Осечкопољска и барањска, Пакрачко-славонска епархија)“.

Добитник повеље Милан Ђурић и Маријета Вујичић

Повељу са медаљом Задужбине Јакова Игњатовића, коју додељује истоимена задужбина из Будимпеште, додељена је 8. децембра 2018. године академском ликовном уметнику Милану Ђурићу. Одлуку је тада једногласно донео одбор за додељивање признања у саставу Предрага Степановића, Петра Милошевића и Драгомира Дујмова. Због разних разлога техничког карактера, као што је обољење појединих чланова поменутог одбора, а потом због дуготрајне пандемије (2020/2021), те упокојења Петра Милошевића (2021) и Предрага Степановића (2022), повеља је Милану Ђурићу уручена тек 8. октобра 2023. године. У оквиру успешне манифестације „Српски дани у Мађарској“ повељу Задужбине Јакова Игњатовића и медаљу са ликом зачетника српског реализма, родом из Сентандреје, уручила је Милану Ђурићу госпођа Маријета Вујичић, удовица Стојана Д. Вујичића, српског књижевника, идејног зачетника, оснивача и првог председника поменутог задужбине. Образложење које се налази у повељи гласи овако: „Ликовном уметнику, директору Културног и документационог центра Милану Ђурићу за рад на пољу ликовне уметности, за дугогодишње прегалништво на очувању и развоју српске културе у Мађарској као и за успешно организовање традиционалног Месеца српске културе.“

Драгомир Дујмов / Милан Дујмов

Детаљи из живота сликарке
Катарине Ивановић

Катарина Ивановић, прва српска сликарка (аутопортрет)

Слике прве професионалне српске сликарке Катарине Ивановић (1811–1882) данас се махом налазе у Народном музеју у Београду и у Галерији Матице српске у Новом Саду. Мали је број оних који знају да је Катарина као припадница лепшег пола урадила први портрет о другог жени и прву историјску композицију код Срба. Она је била и прва академски образована Српкиња која је 22. јануара 1876. на предлог Гаврила Витковића (1829–1902), сина будимског прота Јована Витковића (1785–1849), изабрана за почасну чланицу Српског ученог друштва, претече Српске академије наука и уметности. Још је мање познато да је рођена у Веспрему, 15. априла 1811, по старом календару, од оца Лазара, српског трговца и мајке Марије, рођене Алексијевић. „Марија се за Лазара удала као пасторка Георгија Кировића из Столног Београда“, тврди Радован Сремац у свом чланку „Прекло академске сликарке Катарине Ивановић (1811–1882)“, па је стога јасно зашто се у Српском биографском речнику наводи да се Катарина мати презивала Кировић.

Малу Катарину је крстио 18/6. априла 1811. о. Мануил Малешевић (1766–1835), парох храма Рођења Светог Јована Крститеља у Стоном Београду (Секешфехервару). Кум је био Георгије Јанић, „земљодјелац бјелиградски“. Породица Ивановић се током 1812. године преселила из Веспрема у Стони Београд.

„Још у раној младости пробудила се у овој даровитој Српкињи љубав према лепим вештинама. Пртати је учила у некога сликара у месту“, забележио је о њој Стеван В. Поповић (1845–1918), краљевски саветник и дугогодишњи управник пештанског Текелијанума у свом „Великом илустрованом календару «Орао» за 1881. годину“.

Рано је изгубила родитеље. Отац Лазар се упокојио 4. априла 1832, а мајка Марија 25. јула 1833, по старом календару. Катарина се почетком 30-их година 19. века сели у Пешту. Стеван В. Поповић о томе пише следеће: „Потпором честитог Србина Ђорђа Станковића продужила је млада Српкиња своје сликарско образовање“ у атељеу сликара Јожефа Пешкија (1795–1862). Верује се да је Катарина материјалну подршку пружио Георгије Станковић (1782–1853), богати трговац из Будима, један од иницијатора и оснивача Матице српске. Остало је забележено да

је у Пешти упознала Теодора Павловића, правника, српског новинара и културног прегалника, а такође и грофицу Розалију Чаки (1784–1850). О томе пише и Мирослав Тимотијевић у својој књизи „Катарина Ивановић“ (Београд, 2004): „Катарина Ивановић се посредовањем Георгија Станковића среће и са Теодором Павловићем (1804–1854), који ће одиграли важну улогу у даљем уобличавању њеног схватања односа уметности и националног идентитета (...) Претпоставља се да је Теодор Павловић увео младу сликарку и у круг грофице Чаки, познате мађарске добротворке, уз чију је материјалну подршку кренула на даље студије у Беч“. Тако се Катарина почев од краја 1835. године усавршавала у Бечу, а потом у Минхену.

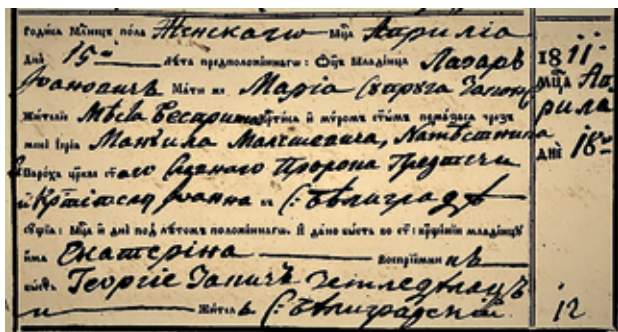
Посебно је занимљива прича о томе како су слике Катарине Ивановић доспеле у Београд. О самој идеји поклањања дела младе уметнице најбоље сведочи писмо Николе Крстића (1829–1902), датирано 13. јануара 1873, упућено Српском ученом друштву: „Она има леп број слика собом урађених. Особито има велику слику (имаће у простору квадратни хват) која представља «Освајање Београда под Карађорђем». На моју напомену да слике своје остави Српству, и по томе да их поклони нашем музеју, она рече, да би пристала то учинити, када би њене слике добиле за себе удесну собу, где би биле смештене.“

„Из писма упућеног 2. октобра 1873. сазнаје се да је она својим тестаментом завештала неколико слика за збирку Српске академије. Прва пошиљка од четири слике стигла је у Београд у јесен 1873.“, пише Мирослав Тимотијевић у својој књизи, те наставља овако: „Током 1880. у српску престоницу стигла је последња пошиљка, тако да су се у Народном музеју коначно обреле двадесет и три, односно двадесет и четири слике, колико је по свему судећи било.“

Свакако се поставља питање ко је био Никола Крстић, коме је пошло за руком да приволи Катарину Ивановић да своје слике поклони београдском Народном музеју. Крстић је рођен у Вацу. Школовао се у родном месту и у Сентандреји, а потом је 1846. као питомац Текелијанума почео да студира филозофију у Пешти. Године 1848. прелази у Сремске Карловце и ступа у службу Одбора народних послова. Касније је у Београду постао потпредседник Касационог суда, а потом и потпредседник Државног савета.

На крају приказа ових штурних, али занимљивих података о детаљима из живота Катарине Ивановић, учова се како су Срби рођени на територији данашње Мађарске бринули о школовању, интеграцији и признању рада наше прве националне сликарке. Постоји извесна сумња како би се и да ли би се уопште очувала и неговала усмена на живот и делатност Катарине Ивановић без свесрдне подршке наших земљака са северних страна попут Георгија Станковића, Николе Крстића и Гаврила Витковића? Не знамо.

Д. Дујмов

Запис о рођењу и крштењу Катарине Ивановић

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА ОД ПРЕМИЈЕРНОГ ИЗВОЂЕЊА

Исечци из штампе о првој српској рок-опери „Пастир вукова”

Јевдокија (Зорица Јурковић) и Растко Немањић (Милан Рус)

„У суботу 19. новембра [1994.] у препуној сали дома културе »Атила Јожеф« екипа прве српске рок-опере »Пастир вукова« доживела је праве овације. Довољно је рећи можда само то да је аплауз после представе трајао готово колико и представа. Публика је била занесена и понесена оним што су видели и чули. (...) Једна група уметника и занесењака, већином професора Српске гимназије Габор Ленђел, Ратко Краљевић, Драгомир Дујмов и Милан Рус, професионални глумац, састајали су се у »Хагију«: седели, разговарали, свирали, певали и маштали о томе како да свој неоспорни дар сценски уобличи. Ту негде се родила идеја о рок-опери.» (Предраг Чудић, „Српске народне новине”, 24. новембар 1994, Будимпешта)

„У рок-опери »Пастир вукова« учинили су хабри кораци. Такође је храбар потез и драмски кључ дела, драматуршка претпоставка да је Растко Немањић у калуђере побегао од жене. Односно, од страсти коју је у себи открио када се заљубио у супругу свога брата. Дует недозвољено заљубљених (Зорица Јурковић и Милан Рус), с алузиром на братски љубавни трокут у »Се-

обама« Милоша Црњанског, представља прави психолошки, интимно људски детаљ у хошку велике историјске панораме. У ред оригиналних и храбрих потеза спада и језичко »похрваћивање« Стефана Првовенчаног (Тибор Ембер), приликом дилеме око папине круне, коју Сава прво енергично одбија, затим је узима и својеручно ставља на главу свога брата. Одступа од историјских шаблона, а нарочито од њених вековних наслага, истицање старог Немање (Ратко Краљевић). (...) И врхунац представе је његова сцена, када – с пехаром у руци, мамуран од вина и потпаљен речима својих загрејаних витезова – пева са »вуковима« сјајну пародију истрошене, митингашке данас већ фолклорно-националистичке песме »Ко то каже...«, која овде гласи: »Ко то каже – ко то лаже – све ја наше, све је наше!« (Петар Милошевић, „Српске народне новине”, 24. новембар 1994, Будимпешта)

„У питању је прича саткана од легенди и митова, елемената српског предања и историјске фактографије везане за личност највећег српског просветитеља Светог Саву. Аутори музике су Габор Ленђел и Милан Рус, либрето су писали Дра-

гомир Дујмов и делом Милан Рус, који је и редитељ представе.” (Нина Попов, „Дневник”, 18. април 1995, Нови Сад)

„У четвртак увече, [20. април 1995.] на малој сцени Српског народног позоришта, у завршници своје једнонедељне турнеје по Србији, гостовало је Српско позориште из Будимпеште с рок-опером »Пастир вукова“. (...) Већ уводном сценом, у којој се музиком, а пре свега кореографијом, сугерише огромна харизма Растка Немањића, сценом »плеса с вуковима« у којој се потоњи Сава приказује као њихов господар и кротитељ, Они дакле, не крећу путем демистификације лика Светог Саве, како је то, рецимо, у својој најбољој драми учинио Сениша Ковачевић, већ реинтерпретирају тај мит пропуштајући га, с једне стране кроз романтичку призму (...) с друге, третирајући лик Св. Саве углавном као метафору (српског јединства самоодржавања) а не, као еминентно драмски лик. Либрето (Драгомир

културној мисији коју тим ангажманом обављају.” (Д. Николић, „Дневник”, 22. април 1995, Нови Сад)

„Све почиње оног тренутка када са сцене допиру звуци гусала, тог древног инструмента уз кога су се певале песме о јунацима, уз које се чувао дух бојева и историје. Драгомир Дујмов (писац либрета), попут старих мајстора приповедања отпочиње причу. (...) Растко Немањић (игра Милан Рус, уједно и редитељ представе и уз Дујмова писаца либрета) требао би, по жељама оца Стефана Немање (Ратко Краљевић) и мајке Ане (Марица Мандић) да помири завађену браћу му Вукана и Стефана (Тибор Ембер) и да спасе Србију. (...) Млади Растко се одлучује за монашки живот. (...) Као разлог његове одлуке о одласку, овде се наводи тајна наклоност Расткова према Јевдокији (Зорица Јурковић), будућој жени његовог брата Стефана. (...) Могли бисмо устукнути и запитати се како се неко усуди повезати једног свеца с љубављу према жени. Али, све кристике нестају када се види најлепша и

(С лева) Драгомир Дујмов, Марица Мандић, Габор Ленђел, Зорица Јурковић, Тибор Ембер, Милан Рус, Ратко Краљевић, Ђура Чолић

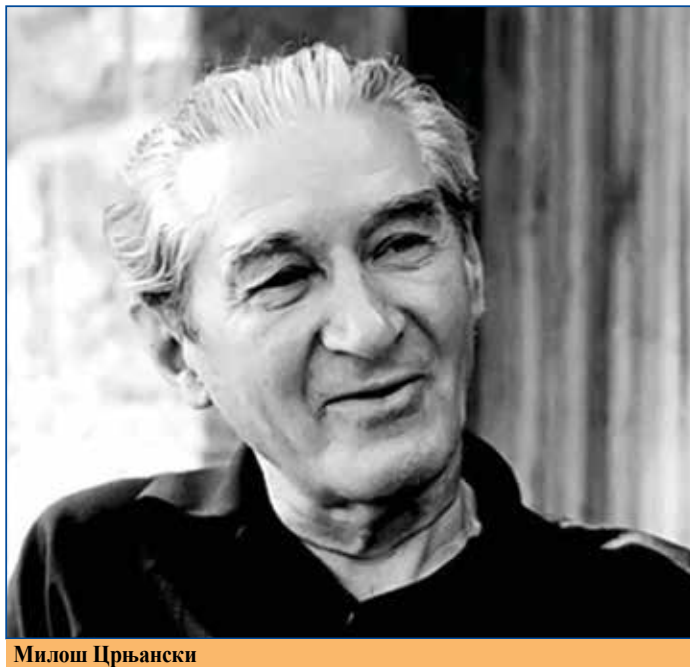
Стефан Немањић (Тибор Ембер) добија круну од папе

Дујмов) је писан у примереној форми поједностављене драматургије, као минималистички предлог за музичко-сценску надградњу, с ипак прецизно назначеним драмским конфликтима и катарзичким местима. Значајније и радикалније помаке спрам могуће националистичке занесености чини музика Габора Ленђела (и коатора Милана Руса и Корнелија Ковача) која снажним хард рок звуком мења емоционални и значењски предзнак неких песама. (...) Ленђел, поред препознатљивих етно-музичких цитата користи и богато музичко наслеђе српске духовне музике. (...) Редитељ Милан Рус је у својој сценској поставци значајно место дао кореографији (Тибор Сиклан и Моника Тот)... (Оно што у овој представи Српског позоришта из Будимпеште заслужује посебне комплименте јесте енергија и ангажман малог ансамбла (у овом случају потпомогнутог члановима фолклорног друштва »Табан« и њихову свест о

најсуптилнија сцена ове »опере«, сцена у којој Јевдокија и Растко једно другом поверавају своја осећања. Њих двоје се уопште не дотичу, између њих је чистота и белина, као да сами анђели не допуштају никакво сагрешење. Такво представљање Светог Саве не може повредити светост Савину. (...) Дошло је мрачно време Турака, а с њим и сурова судбина Савиних моштију на Врачару. Сина паша (Ђура Чолић који је играо и улогу игумана у манастиру на Атосу) спаљује мошти Светог Саве 1594. године на Врачару са жељом да духовно сломи српски народ, да им одузме мит о Светом Сави. Међутим, поред тела које је пропадљиво, остаје дух који је неуништив. Српски народ није уништен, а мит о Светом Сави наставља да живи и даље. (...) Још један громки аплауз свим учесницима! Нови Сад, 24. април 1995.” (Ивана Игњатов, Лист Српског народног позоришта „Позориште”, мај/јун 1995, Нови Сад) ■

НИКОЛА ЛАСТИЋ

Мотиви мрачне слике Лондона и Енглеза код Милоша Црњанског, Борислава Пекића, Петра Милошевића

Милош Црњански

Сва три писца, о којима ћемо говорити, Црњански, Пекић, и Милошевић, слажу се у осуди Лондонаца и Енглеза чије се друштво, привреда и култура стропоштала у амбис, а њихово место је заузело назадовање на сваком плану. Главне одлике, храброст, предузимљивост и поштење, фер плеј, претворили су се у страх од сиромаштва, док се лицемерје преобразило у данашњу пословну уображеност која превазилази сваку меру уздржаности и пристојности. Ове појаве прекрива усамљеност Лондонаца Енглеза, и Енглеза уопште, док их у исто време прожима до сржи атомизирано стање њиховог духа. Најупечатљивије говори о томе Милош Црњански:

„Нађа, ја више волим да живим, овако, не могу. Не могу. У овој ноћи, ми смо сасвим сами иако су око нас толики суседи. Не могу више да подносим. Ти треба да ме оставиш.” (Милош Црњански: Роман о Лондону I књига; Нолит, Београд, 1981, стр. 30.)

„Рјепин се, у том новом стану, осећао као у једном затвору, у Одеси, у ком је, пре тридесет година, чекао, да буде стрељан. Иако је са прозора тог, новог стана, видео и огромне зграде пуне станова, становника, као што су мравињаци, мрави, он је, ипак, имао тај луди утисак да се цео Лондон, са стоји од хелија, затвора, у којима станују појединци - по један самац и по једна жена, сама.” (Црњански, стр. 9.)

Страх од незапослености и неуспеха у бизнису, као и бојазан да се не огреше о правила пристојног, коректног понашања и опхођења, за која Енглези и Американци сматрају да су само њима својствени, а све у циљу да се поштује власт а да то остане не приметно, све то генерише лицемерје и уображеност на расној основи. Они су најизразитије изречени код Црњанског: „Тај странац, је, »веле о Рјепнину, о бившем руском аристократи и кнезу, комшије Енглези,« толика шепртља, да не уме ни водовод да затвори. А водовод се у Енглеској затвара пред кућом, са улице, код капијице баштице. Као и сва расељена лица, - рече наредник, - и тај Пољак је невероватна персона, и, зна свашта, а не зна ни да затвори водовод.” (Црњански, стр. 29.)

О правој природи енглеске слободе и власти и начина владања, као и о лицемерју Енглеза пише и Петар Милошевић на више места. Одабрали смо два одломка:

„Управо то му и она говори, вратила се госпођа Twist на originalну тему. Зар Ичвич озбиљно мисли да би, на пример, ти неки тагуагски »слободни« демократи могли да владају без organisоване

власти? Власт је controla над другима. А свака controla је, другим речима, заиста, нека врста terrora. Ако Ичвич баш insistира.”

„Свако јутро дође да се завуче мало код маме! Деца ће полудети ако га овде нађу. Ако њу нађу овде, овако. С њим! Jennifer ће одмах телефонирати оцу у New York. Да ово последње није рекла, Ичвич ваљда не би попиздио. Можда би смогао снаге, покупио би се и отишао. Као јуче и прекјуче. Због деце. И због ње. Али због фантома из New Yorka, због оног типа са shortsom пред олтаром у храму Santa Maria della Salute, није хтео више да се мучи.” (Петар Милошевић: London, Помаз, Матица српска, Нови Сад, Római Kiadó, Budapest, 1994. стр. 86., 56.)

У приказивању лицемерја и прагматичне пословности Енглеза и Пекић, попут Црњанског и Милошевића, без сентименталности указује на тај ничим прекинут континуитет, увек спојен са

енглеском безосећајношћу и немилосрдношћу: „У књизи »A trip Trough the Town« (Једна шетња градом) анонимни савременик George I пише да су међу просјацима Лондона на великој цени деца чија је симулирана несрећа мамила нежна срца грађана на данак сиромаштву.

На страну питање колико је симулирана несрећа а колико аутентична, функционисала је малне званична пијанца деце на којој сте могли унајмити малишане одређеног доба, изгледа, профила, а понекад и рекламираних особина. То је у сврху буђења уснулог милосрђа Лондонаца, како нам анонимни писац саопштава, продат четворогодишњи дечак чији је отац сломио врат омакавши се са басмака који су га водили на губилиште; ту је седамдесетогодишња просјациња изнајмила четворо деце да је прате на њеним пословним турама по граду и кукањем слику њене беде учине уверљивијом. Под смелим насловом Amusements III (Разнода III), 1700. извесни Tom Brown описује болницу St. Mary од Бедлама конвентирани још 1574. у азил за умоболне, коју сте могли посетити ако платите улазницу од једног пенија. И овако опис почиње: Бедлам је пријатно место, препуно прилике за разноду. А потом описује болеснике, изворе те разноде...” (Пекић, стр. 216.)

Не можемо се отети утиску да је Ичвич, јунак потекао из пера Петра Милошевића - у више његових романа - био сасвим у праву када је констатовао да је Лондон изграђен/подигнут око кафана и крчми-енглеских рубова/пабова. „Иза првог, standardног, историјског круга рубова, којих је London крцат као зрела лубеница црних семемки, Ичвич је брзо открио и actualни круг, испод велградске пучине. Underground. Додуше, опчарале су га и classичне енглеске крчме. Раније, слушајући о њима legende, само је одмахивао.”

Ипак, шалу на страну, вратимо се на прекинуто излагање Пекића: „Но изгледа да је то bite the foreigners (заједати, у слободнијем преводу: зајабавати странце) ипак била” - наставља причу Борислав Пекић - „енглеска најомиленија забава. Опасно је било за часног човека, особито странца, ако је добро обучен, да иде улицом, јер је ризиковао да буде вређан од вулгарног становништва, најпроклетнијег људског соја што постоји. У наставку приче следи такође један контрадикторан случај, иако се ту не ради о лицемерју - По свим рапортима Лондон је тада био страшно прљав град.” (Пекић, стр. 217.) О лицемерју, усађеном у енглески менталитет, говори и следећи одломак узет од Пекића: „За даме није било отмено за обед

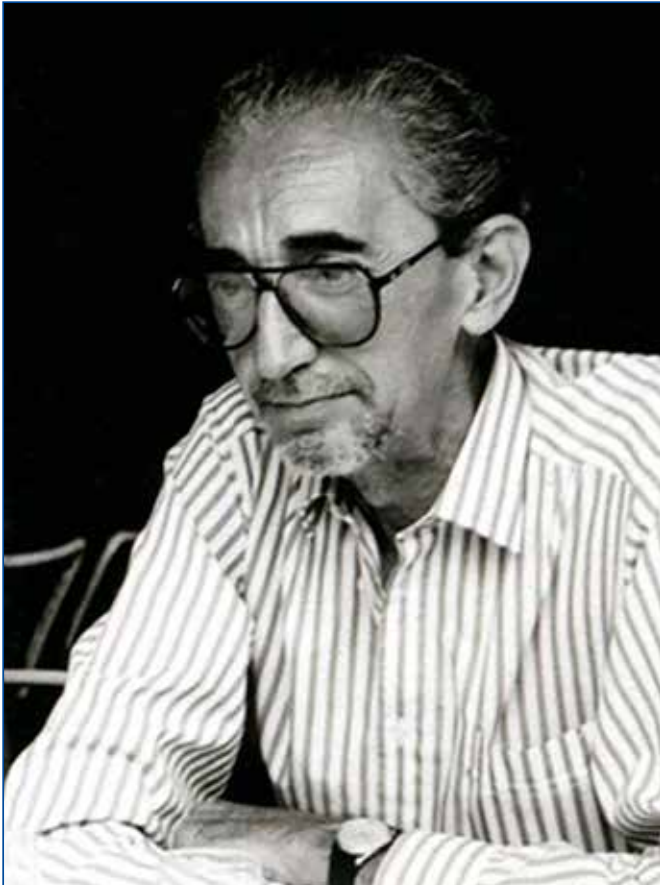
појести све што им се понуди па се хипокритски потајно јело пре њега, премда не верујем да је ово правило лепог понашања важило и за енглеску сиротињу. (Борислав Пекић: Сентиментална повест енглеског царства, Solaris, Нови Сад, 2002. стр. 217.)

Беда и сиромаштво нижих слојева у Лондону и Великој Британији ни Црњански, нити Пекић не сматрају, за разлику од Енглеза, за нешто што је узредни резултат, или, неизбежна последица привредног (индустријског), друштвеног и културног развитка. Њих тишти што Енглези живе у страху од осиромашења и што емигранти данас пате, а у прошлости и већина Енглеза је патила у оковима сиромаштва, привидно без шансе да га се ослободе. Ни Црњански, ни Пекић, нити Милошевић, међутим, никад не пропуштају да указују на светлије стране напретка, у уверењу да ће ова земља и овај болни проблем да реши на могући најбољи начин. Црњански не апстрахује проблем сиромаштва и бојазни од незапослености, која, међутим, погађа емигранте директно, то му иначе не дозвољава ни књижевни карактер његовог дела и текста. Ради се о роману, он просто саопштава, кратко и сугестивно, не коментарише, не доноси суд, већ апелује на савест: „А излаза из беде нема. Лондон пролази крај оних који падну у олук, - крај појединаца, - као поред ђубрета.” (стр. 15.) На другим местима Црњански уме у исти мах да се послужи књижевним оружјем, ироничним коментаром, алогичком сликом и фантастичном, апсурдном персонификацијом: „И ми Нађа можемо. Можемо у неки дом старца и старица. Имамо слободну вољу.” (стр. 11.)

Пекића, за разлику од Црњанског, не спутавају естетски и формални обзир, ради се о новинарском стилу, дакле, природа његовог текста дозвољава да детаљно размотри проблем сиромаштва и развије га есејистичким поступцима: „Претежан део становништва, уосталом, живи у сталној борби за самоодржање”, као и данас, „негде око његове тупе и доста широке ивице, делећи се на оне који на тој ивици егзистирају радећи, и на оне који не раде. Опште мишљење о сиротињи и висини наднице, које у XVIII веку далеко заостају иза трошкова живота, нимало не разликује од становништва што га о том проблему имају данашњи енглески конзервативци. Кад не бисмо знали да је писан пре двеста година, следећи цитат из The Times-а могао би стављен бити под било који савремени датум, јер у њему стоји: »Тамо где се дају мање дневнице, људе налазимо сретнијим.« Дакле, заиста!”

Надовезујући се на ове есејистичке поступке следе други о детерминисаности величанственог успона Империје и беде маса, односно о страху од осиромашења, код већине Енглеза/Британаца у нижим и средњим слојевима друштва, који замењује сиромаштво прошлост доба, данас присутно само на маргинама битисања обичних Енглеза/Британаца. „У неку руку одбачени синови Енглеске, који су од куће отишли без ичега осим доброг васпитања, породичног угледа у свести о пореклу, вратили су се са Империјом у којој Сунце никад не залази. Без таквих људи - без својих хероја - не верујем да би Енглеска икад имала Империју...” (Борислав Пекић: Сентиментална повест Британског царства, Solaris, Нови Сад, 2002, стр. 319.)

Милош Црњански такође не верује у могућност да, на земљи, па чак и у Лондону, међу руским емигрантима све одређује детерминисаност постојања. О тој немогућности и о том порицању детерминисаности сведочи и следећи цитат из „Романа о Лондону”: „Најгоре, међутим, није ни то. То што су распродали сав накит, што је она продала и последњи комад брилијаната своје матере, књегине Мирске, то, што он мора да гледа како ради те лутке, ни то није најгоре. Најгоре је што им је ова страна варош одузела и оно, последње,

Борислав Пекић

у животу човека, што је светло у човеку. Вољу. Енглези их теше да је тако морало бити, јер је то воља божија. Слабо вероватно.” (Црњански, стр. 10, 11)

И Милошевић пориче општу тезу детерминисаности на њему својствен шалљив начин: „Камен који не мења место и облик, дакле уграђен и исклесан камен више није камен. То је каменов леш. Мрцина. Чика Тић је то видео на Акропољу. Када је човек трезан, Акропољ није ништа претежнији од Поткамена на сзептандрејској страни Помаза. Узвишење, и мртви комади белог камена. Оживи само када проради мастика.”

Сва три наша текста баве се и феноменом свести о супериорности код Лондонаца, и шире, код Енглеза спрам европског Континента, као и о свести о супериорности западноевропске хемисфере у односу на остатак света, у односу на Источну Европу, схваћене у смислу периферије „Запада”. Писци, о којима говоримо, не прихватају овакво виђење, међутим, Руси су све до краја Другог светског рата фасцинирани „Западом”, како у домовини, тако и у емиграцији: „Његов предак”, вели Црњански, „био је ушао, са својим козацима, чак у Париз, за време ратова против Наполеона. Он, његов потомак, има да заврши живот, ето, далеко од Неве, као просјак, у Лондону, као што то бива, у жалости, Рјепнин је зато био омрзнуо ову велику варош, која му је постала одвратна, са својом прошлешћу подмуклих краљева, целата, усекованим главама, вешалима, театрима и коцкарима.” (Милош Црњански, Роман о Лондону II, Друга Књига, Нолит, Београд, 1981. стр. 13.) „Његов отац, међутим, остао је био, до краја, англофил. Највећи англофил, међу члановима царске Думе. Он је, први, увозио, из Енглеске, за свој веслачки клуб, енглеске чамце, а први основао и клуб тенисера, који играју тенис на трави, као Енглези. У кући очевој није се пио, кад би имали посету, руски чај, него, енглески.” „Син поштованог члана Думе, међутим, сад, после седам година у Енглеској, није више волео, ни Енглеску, ни Енглезе.” „Није их трпео. Каткад их је чак мрзео. Сматрао је да треба рећи, да су, они криви, што су цара убили. А додавао, да су они упропастили, Русију, хотимично.” (Црњански 2, стр. 138)

„Поред Лондона, у том свечаном, похвалном, чланку, помињале су се и Варшава и Ротердам и Париз. О Санктпетербургу, то јест Лењинграду и о Москви, није било, ни речи.” „А Лењинград?” „О Лењинграду који је дао 600 хиљада мртвих, ни речи.” (Црњански 2, стр. 139)

На мисли Црњанског се надовезује и Борислав Пекић у истом духу „Империјализам, и колонијализам - вели Пекић - „као његово чудо, данас је дефинитивно осуђен-замењен, у међувремену, отпорнијим и невидљивим видовима супремације” (...) „па нам смешно, јамачно, морају звучати епови империјалистичког барда Rudyarda Kipling-а који је ламентирао над теретом што га је бели човек подносио, цивилизацији приводећи примитивне народе.” (Пекић, стр. 270.) (Борислав Пекић: Сентиментална историја Британског царства, Solaris, Нови Сад, 2002.)

Попут Пекића и Црњанског и Петар Милошевић види и препознаје лажни сјај „Запада”, који је представљан као свет слободе и благодатања, који се изобличава падом социјалистичког блока, уз пад мита и о супериорности Запада над другим и трећим светом.

Симбол западне, експанзивне и агресивне, надмоћне силе над остатком света, тобож културно супериорне и слободне, а суштински неслободне и недемократске хемисфере у српској и руској емигрантској књижевности, јесте Лондон, утемељен романом Црњанског о Лондону, а потврђен код Пекића и Милошевића, у роману овог потоњег, под насловом „London, Помаз”:

„Чему се могао, он, надати оновремено на Западу? Потпуни почетник.

Аnonymus. Такви су тада из socialistичке baraque у слободнији свет хрлили massовно. И, тамо, потонули. Западу је био интересантан scandal. Солженицин. Велике зверке, чије име одзвања. (...) Он, зато, пред Западом никада није падао на теме. А сада, како је communisma рикнуо, нестао је и Запад. Мит о њему је изгубио свој смисао. Тиме су пак, додао је Ичвич, изгубили свој смисао и emigranti и dissidenti који су били потребни само као потврда мита о Западу. Но чим су ту своју улогу одиграли, crosали су се сви, као брадавица у хладној води. Чак и највећи, као Солженицин. Или Forman.” (Петар Milosevits: London, Помаз, 1994. 41., 42.)

Лондону су, дакле, потребни афирмисани и употребљиви људи, од којих могу имати користи, као и лојални и запослени, друштвено неангажовани, утамничени страхом од сиромаштва и незапослености, страхом од неафирмисаности и неуспеха. Лондон је тамница за оне који не припадају економској и друштвеној елити; овај затвор јесте млин који, крши, ломи и меље, маргинализује и онеспособљава, ниподаштава и омаловажава, оне, који су слободног духа, и јаке воље, који не прихватају лажну слободу, и који не прихватају оно што им се нуди, а то је привид благодатања и опсена остваривости декларисаних идеала званичне пропаганде. Ова супремација и супериорност Запада, остварена је путем „меке моћи”, која фасцинира околни свет и лакомислене, који критику разблажују и комерцијализују („пљувачнице за младе”).

„Много је о томе слушао, да се rock and roll претворио у business, али ово ипак није очекивао. Оно што се није могло рендраском, сузавцем и воденим топовима, с лакоћом је учинио новац. Потрошачки и уживалачки свет је омладину са concertних дворана и из clubова, једноставно купио.”

Порука Црњанског, коју преузимају Милошевић и Пекић јесте и то да је спољна слобода опсена, а права она, у духу и унутрашњости људског бића, која чини човека несаломивим, а коју је, ову слободу у нама, социјализам покушавао да угуши насиљем, док ју је Запад само ограничавао, сводио и, своди, на безбедну меру која на тај начин не угрожава власт корпорација.

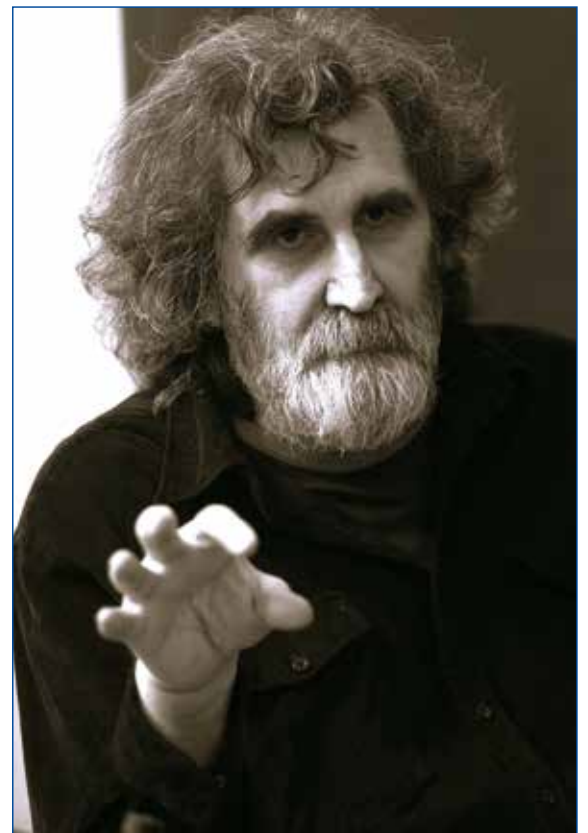
Једина вредност Запада, дакле, јесте то што дозвољава постојање слободног духа, у одређеним границама, критичког по својој при-

роди, али безбодног по оне који држе у рукама власт, медије и економску моћ, што је искусио и Милошевић и његов јунак Ичвич: „Ичвич је затворио очи и запушио нос над прљавштином и смрадом борбе за власт, и на изборе ипак изашао. Не да би гласао за некога, него да гласа против нечег. Против communisma?”. (Милошевић, стр. 48., 49.) „Иначе, њега и није требало спасавати од communisma. Изнутра, у души и у духу он је био слободан и под communismом. Тешко онима које је ослободио само пад једног regimea! То није никаква слобода! Површна, и несигурна као паперје.”

То је став да се треба држати по страни, кад је у питању политика, која је у суштини прљави игра, и да на овој позицији човек треба бити веран и непоколебљиво привржен својим убеђењима и ставовима, својој слици света, без обзира на мишљење других појединаца, колектива и државе. Исто тако треба одолети притисцима који имају за циљ да нам наметну своју вољу и виђење стварности. То је с најпрегнантнијом сугестивношћу изразио Милошевић. Међутим, ово становиште је својствено и Пекићу и Црњанском. Порука сва три писца је универзална. Њена оштрица није сведена само на актуелни тренутак, и не своди се само на Британско царство, на САД, или на Запад, који се иначе налазе на силазној цивилизацијској путањи. Осим њих тако ће проћи и нови актери мултиполарног светског поретка. Они ће се такође суочити са истим изазовима и искушењима попут њихових претходника, као што су претерана свест о супериорности, хегемонија, неразложна употреба силе, неуважавање слабијих и потчињених.

Ови изазови и искушења јавиће се, јављају се, и јављали су се и у домену микрокосмоса сваког појединца, који такође не сме једним замахом мача да пресече Гордијев чвор, како је то учинио Александар Велики, јер се плаши да ће га задесити судбина истог хероја, који је умро и под старе дане живео усамљен, напуштен од свих, иза кога није остало Ништа, сем славе, и нерешених, нерешивих проблема до дана данашњег.

Такође је важна порука сва три писца да се свет и односи у њему не смеју схватати фаталистички и снисходљиво поданички, јер ћемо тиме бити поражени и упропашћени. Управо онако као што је прошао митски и историјски Крез, који је безумно, и без обзира на сумње, поверовао у пророчанство добијено у Делфима: уколико буде напао Персију, тиме ће уништити читаво једно царство. Крез је ипак напао Персију. Но, доживевши пораз, уместо персијске уништио је своју царевину. ■

Петар Милошевић

НИКОЛА ЛАСТИЋ

Странпутице

Пошли смо трагом
заблуда старих,
на нас насрнуле
крвожедне звери
прошних времена.
Рекли су нам они,
посустали, малаксали
пред крај свог пута.
Слепи од заноса,
хитрим, одлучним
кораком
ми смо им верни.

✱

ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ

О постанку

Човек
са светилком
на длану
већ дуго корача
међом живота
и кличе
пркосно
људима
оду о своје телу
спуштеном
у свет живих
вољом
не његовом,
већ вишњег
за кога само чу
без жеље
за спознајом.
Учини ипак
да му та светлост
не згасне
Господе,
пре зоре,
пре краја незнања
о постанку
и даровима
што му их
обневиделом
дарова.

✱

ЈОВАНА ВЕЧИЋ

Петак

ходамо пештанским улицама
пролеће је
и није
пикавцима исцртани зидови
кубизам са „П”
врло учени људи
и још паметнији
мост који ме повезује са собом
дрвена светла
клизим по површини
поломљено лице
ринополастика
пластика душа
узалуд је раздвајам
не рециклирају је

✱

ДАВИД КЕЦМАН ДАКО

Преображај (При огњу великом)

Не верујеш:
Вековима дресирани душебрижници
на главном градском тргу јавно спаљују
колекције властитих маски.

Речи нове заклетве казују:
– Никад више лов на лептире!
Никад више лаж ни у сну!
Огњу великом би да верујеш.
Скидаш одећу и – улазиш.

ЂОРЂЕ НЕШИЋ

Мањинска серената

Боље је бити у мањини,
уз нужну дозу мазохизма.
(Иако мала, каткад се чини
непремостива да је шизма)

Сем што си лице с тјералице,
нема о чему да се вајка.
Само треба пасти ничице
кад год се дигне нека хајка.

А потом - буди парадигма:
Торжествена је мањинска стигма.
Наша је звијезда у даљини!

На библијску све личи причу
о прогоњеном и гоничу.
Боље је бити у мањини.

✱

МИЛАН ЂУРИЋ

Луда глава

Бићу песник од интереса,
сликар са петогодишњим
планом развоја карактера
Нећу да се осврћем,
поглед може нехотице да
неком опасно да засмета.
Зурићу искључиво пред ноге, како
не бих у нешто или неког запео
Парче своје душе нећу дати никоме,
за дабе никако.
Уклопићу се лагаћу све, чак и тебе
И себе ћу лагати да сам срећан такав.

✱

ЗОРАН МЕСЕЛЦИЈА

Весела песма

Живот ти вешто, камење нуди
да подигнеш себи спомена срам
бедеме зидаш стремећ! ка небу
и окружен њима остајеш сам

Хранећи брижно свој нарасли его
заробљен мраком камене студи
на врху, од тла са кога си крен'о
видиш да има све мање људи

Можда ћеш спазит' и друге куле
како под сводом у осами чаме
залудо крчећ' свој пут ка светлу
жељне живота у бесмислу таме

Кроз пешчани сат време ти цури
за свим што прош'о си остаје жал
и опет ти живот намести игру
где ћеш са врха, нег' доле у кал

На онај свет ти не носиш ништа
ту покрај града, ту земља те чека
и задњи грумен кад баце на тебе
остаје хумка, ни траг од човека

✱

РАДИВОЈ ГАЛИЋ

Љуби и воли

Љуби и воли, у пркос целог света,
воли у инат свима,
буди оно што јеси, буди у инат свима,
буди у пркос целог света,
(буди у инат света и у пркос свима...)
буди супротно и непознато свима...
а покажи шта се дубоко у нама скрива...
Реци – изговори, истину свима...
пусти, нека други истину скрива,
а ти реци у инат свима...
да човек није мртав, човека јоште има..
- па макар у инат свима.

✱

ГРГА ОЛАХ

Све је на небу

Све је на небу

И таласи од суза
И облаци олује
Као прљави столњаци
Пуни воде, воде
Што прочишћава
И звук клавира
Са краја филма
И затишје
И дедине маште
И плач унука

Све је на небу

И Цигани са виолином
И облаци густе белине
Као галебови,
Или као делфини
У мору
И тунел, до заласка
Сунца
И заљубљене, ватрене
Усне
У предвече

✱ ✱ ✱

Фотографија: Ђорђе Шибалин

ПОВОДОМ ЧЕТИРИ ДЕЦЕНИЈЕ ОД ОБЈАВЉИВАЊА
АНТОЛОГИЈА „ГДЕ НЕСТАЈЕ ГЛАС“ И „НА ДРУГОЈ ОБАЛИ“

ПЕТАР МИЛОШЕВИЋ

„Мемоарски есеј о антологијским годинама и нама у њима“

Промоција антологије „На другој обали“ у згради Савеза мађарских књижевника у Будимпешти; с лева: Петар Милошевић (состављач антологије), Слободан Ж. Марковић (председник Културно-просветне заједнице Србије која је издала књигу), Љубомир Ластаћ (председник Клуба Хрвата, Срба и Словенаца у Будимпешти), Марин Мандић (генерални секретар Демократског савеза Јужних Словена), Милош Јефтић (новинар Радио Београда и сарадник Културно-просветне заједнице Србије) и публика

Антологија „Где нестаје глас?“ настала је на моју иницијативу, а изашла код Предузећа за издавање уџбеника у Будимпешти.

Антологију „На другој обали“ саставио сам по наруџбини иницијатора и издавача, а изашла је у издању Културно просветне заједнице Србије у Београду и издавачке куће Милић Ракић у Ваљево, а иницијатива и подршка за издавање потекла је од Демократског савеза Јужних Словена у Мађарској, конкретно од тадашњих руководилаца организације, секретара Ђуре Поповића и генералног секретара Марина Мандића.

Антологија „Где нестаје глас“ добила је наслов по истоименој песми Драгомира Дујмова, једног од тадашњих најмлађих песника.

Антологија „На другој обали“ добила је наслов по истоименој песми Стојана Вујичића, једног од тадашњег најстаријих песника.

Антологија „Где нестаје глас“ била је генерацијска, што истиче и њен поднаслов „Антологија младих песника“. Појам „младости“ одредио сам формално: уврстио сам оне песнике који су рођени после 1945, што значи да у доба изласка књиге још нису напунили четрдесету.

Антологија „На другој обали“ била је сумана, у њу сам уврстио све наше књижевнике који су у послератном раздобљу показали трајну стваралачку активност односно управо улазили у књижевност, па су унети сви из антологије младих. У том погледу направио сам асиметрију: тадашњим младима указао сам поверење, док из антологије „У коло“ (1969) нисам преузео оне који су после изласка те књиге престали да објављују, па ми се

„Где нестаје глас?“ (1984): Jolanka Tišler, Đuso Šimara Pužarov, Anka Bunjevac, Vinko Marjanović, Војислав Галић, Радован М. Филаковић, Ladišlav Gujaš, Драгомир Дујмов, Милан Рус, Tomislav Krekić

„На другој обали“ (1984): Љубинко Галић, Roza Vidaković, Mate Šinković, Стојан Вујичић, Josip Gujaš Džuretin, Marko Dekić, Stipan Blažetin, Предраг Степановић, Mijo Karagić, Jolanka Tišler, Đuso Šimara Pužarov, Anka Bunjevac, Vinko Marjanović, Војислав Галић, Радован М. Филаковић, Ladišlav Gujaš, Драгомир Дујмов, Милан Рус, Tomislav Krekić

чинио да су „заћутали“ (а у нову антологију нисам хтео да уносим текстове из старије); неки од њих су, међутим, касније наставили писање стихова и имају чак и самосталну збирку (нпр. Марија Варгај, Бранко Филаковић), па ми је жао што их нема у мом избору.

У антологији „Где нестаје глас“ има десет песника, најстарији међу њима имао је тада тридесет шест, а најмлађи осамнаест година.

У антологији „На другој обали“ има деветнаест књижевника, од њих су десет присутни и у другој књизи, што наизглед упућује на преимућство младих, али пошто је половина младих била изнад тридесет, ипак доминира „центар“, то јест средња генерација.

Антологија „Где нестаје глас?“ презентује само песнике.

Антологија „На другој обали“ презентује, осим седамнаест песника и двојицу прозних писаца, Предрага Степановића и Мију Карагића. Та велика жанровска асиметрија не одражава састављачеву пристрасност него реалност наше тадашње књижевности: нисмо имали више прозних писаца (Стипан Блажетин је тек почео да пише свој роман за омладину – „Бодољаша“). У новом раздобљу од 1990-их у домаћој српској књижевности одиграо се жанровски преокрет: превагнула је проза, унутар ње роман, док у домаћој хрватској књижевности и надаље доминира поезија.

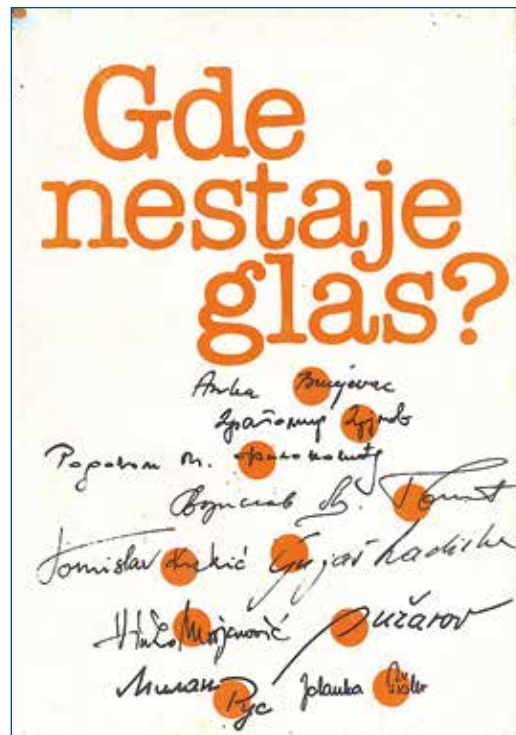
Данас од дванаест „антологијских“ књижевника тринаесторо имају – барем једну – самосталну књигу, што значи да се свега шесторо нису (још?) афирмисали маркантно, ако пак имамо у виду да је један од њих, Милан Рус, и те како афирмисан као драмски стваралац (прави адаптације и пише драмске текстове и сонгове, који додуше нису штампани али су извођени на позорници), онда је проценат афирмисаних књижевника још повољнији. Укупни „урод“ је пак: тридесетак самосталних књига из пера антологијских стваралаца.

У доба састављања и излажења антологија били су већ покојни четворо: Љубинко Галић, Роза Видаковић, Мате Шинковић и Јосип Гујаш Џуретин.

У доба после објављивања антологија преминули су тројица: Ђусо Шимара Пужаров, Стипан Блажетин и Стојан Вујичић.

После своје сумаре функције, антологије су одиграле и покретачку, стимулативну улогу: уместо оних који су заћутали, јавили су се нови песници; жалим на пример што се Ђуро Павић и Никола Радосав нису (појавили „пола сата“ раније па да уђу у антологије.

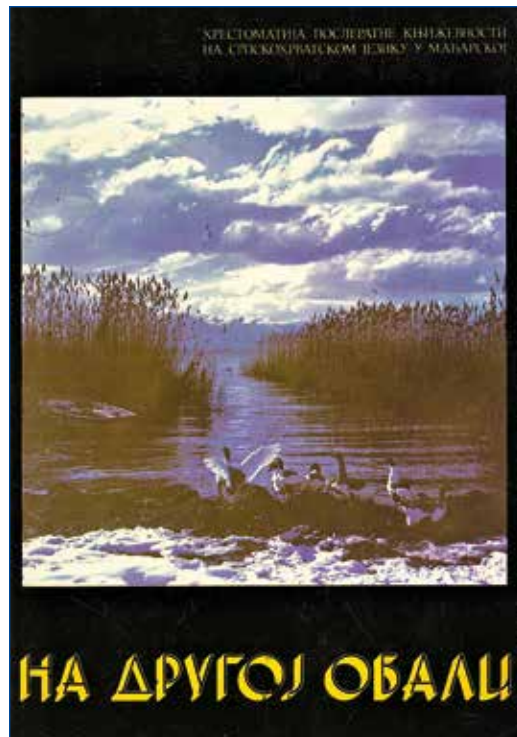
У постантологијском периоду у домаћој хрватској књижевности појавили су се (или вратили) и објавили самосталне књиге следећи књижевници: Матија Ковачић, Марија Варгај, Марга Шарац, Љубевит Шкрапић, Катарина Грубински Такач, Бранко Филаковић, Ђуро Павић, Матилда Белч, Стјепан Блажетин, Тимеа Хорват (в. књигу Стјепана Блажетина: „Rasuto biserje - Antologija

hrvatske poezije u Mađarskoj”, 1945.-2000. Pečuh, 2002), док се у домаћој српској књижевности јављају Петар Милошевић и Милан Степанов, а од млађих у новинама објављују Грга Олах и Радивој Галић.

Припремајући овај број Невена разговарао сам са свим активним књижевницима из антологија. Било ми је драго што сам у њиховом гласу осетио понешто од одушевљења и енергије оних година када сам исто тако тражио од њих прилоге за „Зборник и албум наше поезије“ и антологије. Као тада, сви су ми и данас без оклевања изашли у сусрет. Свима им се захваљујем на сарадњи, и предлажем да Ђуси, Стипану и Стојану пошаљемо заједнички поздрав: глас на другу обалу.

(Одломак из истоименог есеја, „Невен“, 2004, Будимпешта)

МИЛАН МИЦИЋ

Вејавица

Четири покољења породице Мојић сањало је белу камену лађу која је попут бола отворене кости лебдела небом ношена спорим ветром што је дувао само око ње. (Спавала су у броду свемирска значења, шифре месечине и множина људских и животињских глава, и облаци које су Мојићи оставили а да нису знали где, иако су мислили да су све што је вредно понели са собом. Пловила је лађа у сновима њихових покољења. У успореном ваздуху опседнута тајнама и прескоцима у ћутању.)

Сви они, у сновима, већ скоро век, напрезали су погледе да виде дубље не би ли пред јутро, када се отискује сан о у јаву, одгонетнули одакле бела камена лађа у њиховом сну, шта јој је смисао и циљ и куда путује. Нико од Мојића, већ стотине година, није успевао да реши тај сан; улазили су у дан са тесним и учауреним ћутањем, сан и јава губиле су смислену везу, иако су увек једног од њих, најмлађег што је сањао снове, остављали да после сна плаче не би ли сузом пронашао место где се бела камена лађа, у спором ваздуху, среће са њиховим очима, отвореним ранама и жуљевима на души.

У једној од њихових кућа, најугледнијој, што је потицала од Милана Мојића у Ловри, на Чепелском острву, чувао се правилан комад камена са урезаним крстом на себи, којег је њихов предак донео ко зна одакле путем давних ратова и сеоба. Пазећи га попут мисли која постиди вреву или врисак у невољи.

Тајну камена, доспелог из незнатних даљина, што је изнад крста имао неразумљиве знаке, који су личили на простор између ноћи и дана у пуном цветању, нико и није успевао да открије иако су, понекад они који су зашли у дубоку старост, у чудним и сеновитим јесенима, ходала пртином старог језика изговарајући на Чепелу незнате речи што су у њима проналазиле друм,

попут планинског потока који увек пронађе свој ток.

Одломци тог језика, што су били само шљунак стеновитог брега, јављали су се као украс изникао на старачкој самоћи или као небрига слободе коју доноси старост. Наравно, сан није прилазио често иако им се чинило да попут двери од тамјана борави непрекидно на њиховим сликама.

Сви Мојићи водили су животе сасвим обично: исказивали поштовање телу, јели, пили, водили љубав; на асталима нису разстирали размажену храну што би плакала за њима, нити им је боравила у мислима нека посебна а племенита шара.

Красили су их јако тело и оштар вид, у младости понека ситна сила, у старости дуг смех и напрасите уши што су чуле и оно што не треба. Ипак, за све је заједничко и необично било што ниједан са тим презименом није имао лек за чежњу; чезнули су сви за нечим тако јако да после таквих чезнућа, која нису имала кантар, не би освањивали свежи и румени. Та њихова особина била је позната и њима и селу, и чинила је црту карактера, што је свету око њих, крапа досаду.

Сви из породице изгледали су црно офарбани, крупних очију и крупних зуба и јаким вилица попут људи што ломе зубима животињске кости и непрекидно једу месо. На леђима, испод лопатице, носили су белег; на ногама израстали би им мали прсти дужи од других; гласови им нису били од оних што лече људе. Лобање су им важиле за значајне и славне. У исто време, у истим сликама и на исти начин сањали су исти сан. Који се отискивао од њих пред јутро, када влада слога међу биљем и кад роса има највећу и најсветлију силу за биље, стада, пределе и људе. Стизао је сан у ноћима када су се висине кретале убрзано, кад су се зацелывале ране у камену и кад се далеко у васиони мешала светлост и вода. Тада су се у сну Мојићи потчињавали лепоти и сопственом отиснућу у смех. А кад би прошао сан, зору иза њега, добијали су чежњу за лебдењем што је живела у три трена. Сем најмлађег сањача што је био задужен за плач.

Повремено долазио је Мојићима још један сан. Тачније једној њиховој половини, а друга половина тај сан није одсањала. Која их је невидљива црта раздвајала никада нису сазнали. Ако би ко покушао о томе да мисли за њега би брзо то постајала претерано дебела мисао и одустајао би лако од ње. Сан је представљао Вишњу вољу а они се нису мешали у Божији посао нити желели да мењају Божију намеру...

Други сан долазио је када је невидљива сила спирала боју са неба и када се на њему могла приметити друга година или бар други дан. Тада су сањали зелену, бистру и светлу воду са врбацима на обе стране обале и са чудним мирисом што лећи свет. Сви што су сањали у овом сну мирисали су у два трена у јутру на поменућу воду и за то време разликовали се од оних што су сањали жита, стада и облаци.

У Ловри, 1885. године родио се Милан, потомак Милана Мојића. Када је избројао седам година у „гонку“ куће осветљене великом и прозирном светлошћу приковао се за осунчаност и

обузео чежњом за додиривањем нежности. Од тог трена дечак је стално тражио сан. (Уздржавао се од стварности, стављао око главе друго време, добијао нежну пажњу којом се брину да осунчаност буде доброг здравља и да се стара о облицима и бојама света.) Био је савршено тих и тумачио је необичне ствари: пукотину у коју се уселјава сећање, потапање небеског плаветнила у бунарској води, мрешкање преврнутог времена у кори дуда или у зрну дуговечног мака.

Пет година, по његовом рођењу, а то је била 1890. година, сањали су Мојићи последњи пут свој сан. После тога престао је да им се јавља. Као да је негде побегао или као да су они побегли од њега наилазећи на нови, загонетни и нејављени пут.

Били су стрплив свет: равнали су марљиво стварност и мислили да ће поменути сан ипак доћи као што је увек долазио. Али сан више није изашао из посуде у којој се налазе снови.

Прошла је година, за њом још једна, па четврта и пета. Сна више није било. Забринули су се. Без сна закидали су потомке за прави живот, али као да им се чинило да без њега сада имају мање старих и дугих мисли. Плашили су се да се не преједу превише јаве, али нису били од оних који бистре и откривају дубине. По обичају и доброј навици решили су да ништа не реше и све препусте Божијој вољи која сплиће и расплиће живот, људе и судбине.

Оне ноћи, када је набројао тринаест година, дечак је уснио сан. Слила се звездана и бистра вода са мирисом невидљивог биља. Упао је у воду четвртаст камен са испупченим крстом на себи и орнаментима од новине лозе и у том паду пукао је фини звук. Влати траве, што су расле поред реке, напустила је тескоба, зачула се предивна мелодија из зглоба времена, запловила је у спором ваздуху, изнад воде, бела камена лађа лебдећи у дечаковом сну камена а ваздушаста, и прозирна до најдубљег плавила.

Светло и чисто биће слетело је у сан и дечак је сањао, сањао и сањао, миловала га је светлост својим крилима и растао је неподношљиво и растао, бистрине су му се очи и дубоко, у вечности, беласао се почетак.

Младић је од 1905. до 1911. године студирао философију у Бечу. Пре него што су га родитељи упутили „на високе школе“ знао је да земља има додатке, а сенка кишу, да је људска врева састављена од комада вике, да је свемир скуп јаука, а да су људска реч и мисао пуне рупа. Научио је пре пута у главни град Монархије да одмара истину на врху трепавице и дише у плитком дану. А реч у њему да почива много месеци пре него што буде изречена.

„Иди доучи се!“, рекао му је пред одлазак у Беч „баба“ Милош.

„Ти знаш што ми не знамо!“

Било је рано јутро када је сео у воз у Српском Ковину. Поред њега налазио се велики, дрвени кофер; још неко време око воза падале су знане кише, а на његовим раменима седела су непозната времена.

Око воза почео је да веје песак, снег и камење. Сањао је тог преподнева у купеу после седам година исти сан.

У униформи српског војника, као добровољац, Милан је 27. октобра 1912. године ушао у Пријепоље.

Кључ за стварност и снове почивала је у њему. Носио је свој портрет са жигом, шетала му је на лицу пега; у вароши и око ње сретао је црнопупте људе крупних црних очију и крупних зуба са јаким вилицама што ломе у себи никад изговорене речи. Застао је поред зелене и бистре реке. На обе обале расли су врбаци а у води крупно бело камење избраздано видљивим значењима и загонетним покретима у себи. Затворио је очи и осетио да се разграђује дан. Одвајала су се чула од њега. Будио му се познат ход по звезданој и светлој води; увлачио му се мирис из сна у ноздрве. Кренуло му је у сусрет нешто тихо, велико и светло... Попут доњег жлеба стидљивости, попут светлости ожилжа, као снага и чврстина невидљивог... Као дубина што густо, густо веје и затрпава и свет и људе... ■

МИЛАН ДУЈМОВ

Попис Арадске епархије 1797. године

Исаија Ђаковић (Грабовци, 17. век – Беч, 1708)

Арадска епархија је настала на подручју северно од Мориша и обухватала је жупаније Арад, Бихар, Бекеш и Чонград у Угарској. Претеча ова епархије била је Јенопољска епархија из времена пре доласка Турака. Обновљена је као Јенопољско-арадска епархија 1695. године, после Велике сеобе, а све до 1864. налазила се у саставу Карловачке митрополије. После раздвајања српског и румунског дела територије наша се у саставу Сибињске митрополије. Ова епархија се од Карловачког мира 1699. године помиње као Арадска епархија. Први епископ новоуспостављене епархије био је Исаија Ђаковић, а потом су овом епархијом управљали дијецезани као што су Исаија Антоновић, Пахомије Кнежевић и Павле Авакумовић. Након дугих и сложених преговора између српског и румунског свештенства, донета је владарска резолуција од 24. децембра 1864. године којом је одобрено иступање Румуна из српске Карловачке митрополије. Ова резолуција спроведена је у дело током 1865. године. Према тадашњем српско-румунском споразуму, Арадска епархија је изузета из надлежности Карловачке митрополије и пребачена је под надлежност новостворене румунске Сибињске митрополије,

Исаија Антоновић (Будим, 1696 – Беч, 1749)

лије, а српске општине и парохије одвојене су у посебан Арадски српски протопрезвитерат и придружене су Темишварској епархији.

Верници ове епархије били су већином Румуни, али је било подоста и српског живља у местима као што су Арад, Батања, Торња, Печка, Нађлак, Мађарчанад, Вашархел. У граду Сентешу, Бекешу и Карцагу и у филијалама поменутих парохија углавном су били верници грчко-цинцарског порекла, који су се полако утапали у Мађаре. Подручје ове епархије данас се простире у Румунији и у Мађарској. Међутим, после Тријанонског мировног уговора, када је Мађарска изгубила знатан део своје територије, подручје ове епархије је углавном припао Румунији. Батања, Мађарчанад, Вашархел су постали део Будимске епархије, а румунске општине које су се обреле у Мађарској као што су Бекеш, Ђула, Мехкерек, Кетеђхаз, Дарваш, Векерд, Жака, Керешсегпати, Керешсакал, итд. дуго су биле у саставу епархије са седиштем у Араду, а данас су у саставу Румунске епархије у Ђули под називом Дачија Феликс. Парохија у Сентешу и Карцагу данас припада Егзархату Васељенске патријаршије за Мађарску.

У Архиву САНУ у Сремским Карловцима недавно је пронађен опис Арадске епархије из 1797. године, мада је сам опис завршен у целости тек 1798. године. Сам опис епархије сачинио је, по свему судећи, лично епископ арадски. Да је заиста тако упућује и овај запис који се налази у поменутом документу: „Рукоположен от мене епархијалног епископа Павла Авакумовића”. Овај врли дијецезан рођен је у Сентандреји у племићкој породици. Његов отац, Никола, био је угледни грађанин, сенатор и биров сентандрејски. Фамилија води порекло од извесног Авакума Поповића. Брат епископа Павла, Стефан Авакумовић, такође је био српски владика док је други брат, Јован, био уважени адвокат у Кикинди. Павле Авакумовић је 1783. године постављен за епископа пакрачког, а од 1786. па све до своје смрти, био је на челу Арадске епархије. Много је учинио како за српски тако и за румунски народ на овом подручју, а радио је и на очувању православне вере и цркве. Током свог владичанства рукоположио је бројне свештенике. Упокојио се у Араду 1. августа 1815. године.

Описи су вођени на славеносербском, мада се примећује и велики утицај црквенословенског језика. У веома читком попису налазе се следеће рубрике са следећим питањима: назив места, да ли је парохија или филијала, име и презиме свештеника и његово звање, да ли је ђакон, капелан, парох, ислужени или прекобројни парох. Следеће рубрике се односе на познавање разних језика, на понашање свештеника, на годину узраста, да ли је ожењен или је пак удовац, а забележен је и број мушке и женске деце. Према томе, опис се односио пре свега на свештенослужитеље, док о самој парохији осим назива не налазимо никакве податке.

Године 1797. пописано је укупно 471 парохија и 161 филијала, 595 пароха, 88 капелана, 31 ислужених и прекобројних свештеника као и 37 ђакона, што ће рећи да је пописано укупно 751 свештенослужитељ Арадске епархије. Ваља рећи да је поменута епархија била једна од највећих епархија Карловачке митрополије, како по броју парохија тако и по броју верника, а такође и у погледу територијалне величине. Цела епархија је подељена на 14 протопрезвитерата као што су Чанадски, Тот-Варадијски, Вилагошки, Борош-Јеновски, Бутјански, Киш-Јеново-Зарандски, Велико-Варадински, Лунски, Пешчиски, Белинешки, Мезиадски, Папмезеуски, Белски и Халмађски. Срби су углавном живели у Чанадском протопрезвитерату.

Попис је вредан и по томе што су наведени и српски називи насеља. Овде ћемо првенствено приказати називе оних насеља која се сада налазе у Будимској епархији, односно на подручју Мађарске. Осим већ поменуте Батање, Мађарчанада,

Пахомије Кнежевић (Будим, око 1727 - Арад, 1783)

Вашархела и Сентеша, овде се налазе и многобројне филијале, где су живели углавном трговци Грко-Цинцари. Тако су филијале Вашархела била следећа места: Фелдиак (Földeák) и Комлош (Tótkomlós). Сентеш је имао многобројне филијале као што су: Кунсентмартон (Kunszentmárton), Ечед (Öcsöd), Сарваш (Szarvas), Сент-Андраш (Békésszentandrás), Тур (Mezőtúr), Фелдвар (Tiszaföldvár), Цибакаш (Cibakháza), Турек-Сентмиклош (Törökszentmiklós), Шаш (Tiszasas), Кирт (Tizsakürt), Орошхаз (Orosháza), Сегвар (Szegvár), Минтсенд (Mindszent). Парохија у Бекешу (Бекеш) је имала филијале као што су Чаба (Békéscsaba), Ендрет (Gyomaendrőd), Ђома (Gyomaendrőd), Кереш-Ладани (Körösladány), Берин (Mezőberény), Сеикхалом (Szeghalom), Ђармат (Füzesgyarmat), Вања (Dévaványa), Вести (Vésztő) и Добоз (Doboz). Парохија у Карцагу била је на подручју Киш-Јеновског-Зарандског протопрезвитеријата, а имала је бројне филијале: Кишјуцсалаш (Kisújszállás), Туркеве (Türkeve), Кунхеђеш (Kunhegyes), Мадараш (Kunmadaras), Пишпек-Ладањ (Püspökladány), Надудвар (Nádudvar), Еђед (Egyek), Каба (Kaba), Тиса-Фјурдју (Tiszafüred), Тиса-Силиуш (Tiszaszőlös), Сент-Имре (Tiszaszentimre), Держи (Tiszaderzs), Абад (Abádszalók), Кендреш (Kenderes) и Мези-Тур (Mezőtúr).

Приказ детаљног описа Арадске епархије биће публикован у наредним бројевима Темишварског зборника. ■

Павле Авакумовић (Сентандреја, ?? – Арад, 1815)

Долазак новог газде

Ружа: Тата, зашто треба да кажемо да смо из Београда, кад смо дошли из нашег милог села Горњеврхордовиље?

Живојин: Рекао сам ти, ћерко, да ћу тиш и да неком ниси рекла одакле смо! Откад смо се обогатили треба друкчије да живимо и да се владамо. Треба да будемо господа! А један господин не може да буде из Горњеврхордовиље!

Ружа: Добро, али зашто треба да се ја од сад зовем Розали, кад сам ја Ружа?

Живојин: Навикнућеш. Ни ја више не могу да будем Живојин Косовић. То никако не звучи! Од данас сам Виталије Орловић! И само ми се француски обраћајте: бурбон, шезлон!

Ружа: Али, тата, ти не говориш француски!

Живојин: Прво и прво, ко то каже да ја не говорим француски? Друго и друго, требаћеш да напишеш етикету. Нема више: тата. За тебе сам господине оче Виталије!

Ружа: Али тата...

Живојин: Нема више тата, рекао сам ти! Но, да видимо овај наш нов дом. Ову сам кућу купио да би живели у пристојној средини. Телеграфисао сам да нас особље дочека. Ово је била кућа једног капетана, високог официра. Чуди ме како нас нико није дочекао... (Улази Ђока, слуга) Ево иде један. Сад ћу да му покажем ко је нов газда. (По здравља Ђоку) Добар дан! Бон жур!

Ђока: Збогом!

Живојин: Та, знате ли ко сам ја?

Ђока: Паор у господском руху.

Живојин: А ви сте од данас избачени, пошто сам ја нов газда ове куће.

Ђока: Добио сам телеграм да ћете доћи, али сте мало раније стигли. Извињавам се, нисам вас препознао.

Живојин: Требали сте ме препознати! Сад не би били без посла, на улици. Марш!

Ђока: Па шта се може? Спаваће собе су на ходнику лево, а купатило десно горе. Збогом.

Живојин: Па, добро, чекајте, молим вас. Ево, последњи пут вам опраштам. А сад ћу да вам се представим ко сам. Ја сам Животињ... Оно... Виталије... Косо... Орловић из Горње... из Београда.

Ђока: Не брините, газда. Постоје и ружнија имена.

Живојин: На пример?

Ђока: Тако, на пример, мој први покојни газда се звао Прдоје Мрњавчевић.

Живојин: Бог да му прости душу.

Ђока: Дакле, ви сте из Доњег Београда?

Живојин: Да, да. Знате, у Горњем живе они нижи слојеви... А ко сте ви?

Ђока: Ђока.

Живојин: Ђока?

Ђока: Ђока.

Живојин: Је л' баш Ђока? Та, изем ти, па имаш ваљда презиме?

Ђока: Немам. Од мале малоћи сам у овој кући. Свако ме држи за Ђоку.

Живојин: Од данас сте Жорж!

Ђока: Како ви кажете, газда.

Живојин: За вас сам мистер Виталије.

Ђока: Добро, газда.

Милан Рус
(Одломак из прве српске оперете
„Сомборска ружа”)

Архипелаг самоће или: Жудња за тишином

О поетици Давида Кецмана Дако

Давид Кецман Дако: „Лелуј”, Задужбина Јакова Игњатовића, Српска народна самоуправа у Ержебетварошу, Будимпешта, 2023

Савремена поезија је учинила парадигматски корак индивидуализацијом дискурса, након којег песник више не говори у име некога, или уместо некога, него песма постаје његова лична реч; поезија престаје бити персонификација колективне мисли, заједничког исказа и претвара се у субјективни говор. Овим кораком језик поезије престаје бити језик народа, мање или веће групације судбоносно повезаних јединки и преображава се у језик појединца за чије разумевање и сам читалац мора да реконструише речник те индивидуалне поезије, као и речник сваке песме. Оваква врста поезије не трпи слогане колективних доживљаја, нити поетику речи добре акустике, као ни поетику сентенцијалних реченица; песма више не мора бити нити лепа, нити садржајна, него мора да тежи ка својој суштини – да буде поезија.

Цена таквом осамоставању је кидање веза са исконским колективитетом, са заједничким искуствима, као и са митовима језичке групације. Нови речник индивидуалне поезије подразумева изгон из за живот, иначе, неопходног колективитета и протеривање песника – мислиоца (пошто га индивидуализација размишљања претвара у својерсног филозофа) на Пусто Острво Самоће. На том острву песник Давид Кецман Дако гради и стално допуњује свој Речник, Речник Тишине, цео живот свесно се припремајући на неминовну Тишину, на Смрт и плаћајући данак индивидуализације Самоћом, темељи своју Осаму. Осаму која нема белеме, зидине, чак ни тарабу, само хоризонт медијације, размишљања, промишљања, поимања и бележења.

На овом Пустом Острву Самоће Кецманово писање се претвара у материјализацију читања и ишчитавања Света. Цех (само)изгона из колективности живљења сурово се плаћа бележењем песниковог медитативног односа са Светом. Нема више одлажења на јутарњи рад на пољу, нема суживота са природом и домаћим животињама, нема ноћних бајања над болесним дететом и нема више исправних домаћина који ће пружити руку у немилици. Нестали су заједнички митови. Своју личну митологију песник мора изнова створити на свом Пустом Острву Медитације – на балкону спратнице, или у задимљеној рибарској коноби, било где да се нађе са својим мислима, а за овај мукоотрпни рад на располагању му је само његова индивидуалност, интелектуалност и емотивност.

Пусто Острво је последња дестинација песниковог живота, он тражи и проналази привремено уточиште у сећању на родитељски дом, на оца, на мајку, на лептире и невене, али ни љубав више није право лице стварности и зато, као на крају своје концептуалне књиге „Столетна вода” (2001.) Давид Кецман Дако открива визију која једину утеху види у будућој катаклизми, јер већ и у себи самом открива Пустину – Ћутњу. (...)

Деценијама је Давид Кецман Дако жедан тишине, сна, нежног додира, шапата, љубави, осаме у двоје, препознавања себе у другима. То је оно што можемо закључити по ранијем избору из његове љубавне поезије и носталгичних стихова (књига „Сам као суза”, 2003) као и књиге коју читалац сада држи у руци. Посматрајући хронолошки, да се видети како се његова поезија током деценија мења и креће од једноставне форме ка компликованијом, од директног исказа ка метафоричном па до симболичног, како му стих постаје теснији, згрушенији, а затим му се поново поједностављује, разбиструје мисао и реторика постаје директна. Само самоћа, чежња, носталгија остаје на константном напону и степену жарчења. (...)

Сан је један од најчешћих лирских илузија у овој поезији; срж у метафори осаме, али је у исто време и доказ битисања; нека врста сурогата живота, тако да ни у једном тренутку није сигурно шта је кошмарније: сан који одзвања попут тишине у шкољци закључане, или јава са свим својим морама.

У овој поезији љубав се поистовећује са самоћом, осамом, као неком врстом бране која одваја, размеђује илузију од суровости реалног поимања света, што ни у ком случају не би требало значити да је Кецманова поезија илузорична. Љубав је код њега једноставно пут одбране и самоостварења. (...)

И Кецманова лирска проза у себи сажима јасно артикулисане исказе (који се попут костура издвајају из текста и као обруч омеђују песму), који одзвањају од метафоричких референци песниковог полубудног стања, оштрих слика и снених приказа, поетским нитима извезених визија и дубоко усађених моралних начела. Истодобно, овај песник жуди за тишином и криком живота, за самоћом и сједињеном, за неком врстом осаме обогаћене присуством Другог. Његово стање се да описати Хамвашевим речима о дрвету као исконском носиоцу благодата двосполности, а као једну од суштинских црта Кецманове поетике можемо истаћи управо носталгију за овим исконским стањем. Дрво се, наиме, налази у оном стању живота када се полови још нису одвојили један од другог. Дрвеће већ има пол, али двополно је у једном оба, стопљено у једно, нерастопивом стешњеношћу једно у друго. У сваком дрвету је доживотно склопљен брак, нераскидива брачна веза, која стално плива на површини. Акпенат овде поново пада на сталност, на непрекидност, удаљеног од свега убрзаног, од раскида, од скокова, на нераскидивост.

Рођење дрвета је почетак свадбеног пира два пола у њему. Пира који нераскидиво траје. Она привржена везаност и веза, којом се приљубљује за храну и тло, с којом се два пола приљубљују једно уз друго, само из овога се може разумети суштина дрвета: то је оно за шта се може рећи да му је егзистенција.

По Кецмановој поетици, егзистенција и јесте вечита осам, сан оплођен несном, ход који садржи постојаност, тиховање које ослушкује крик јаве, „будно чекање Хипноса”, стање у којем је „тишином окрићени” песник „све вичнији ћутњи”.

На страницама и ове књиге у свакој песми је осетан, чујан и готово видан привид вечности, хармонични склоп рађања и смрти, шкољка која својим топлим месом заштићује рањивог песника од немилосрдности живљења, као и од његовог самаравања. Свака песма је изњедрена љубавним додиром и шапатам. И свака песма треба да се чита љубављу и изговара шапатам.

Јожеф Ј. Фекете
(Из поговора збирке песама
Давид Кецман Дако „Лелуј”)

ПОВОДОМ 40 ГОДИНА ОД ИЗЛАСКА КЊИГЕ ПРИПОВЕДАКА ПРЕДРАГА СТЕПАНОВИЋА „МАЛОГРАДСКЕ И ДРУГЕ ПРИЧЕ”

Зле очи

Припремајући за штампу коначни облик приповетке „Архетипски кримић” у којој се основна радња заснује на веровању у урокљиву моћ неких појединаца, сетих се да ми на полици већ годинама стоји, нетакнута, чак неразрезана књига „Зле очи” од Тихомира Р. Ђорђевића и реших да завирим у њу. Разрезавши књигу штампану 1938. године (а то би могла да буде посебна тема, судбина неких књига које, ето, пола века стоје па се онда неко ипак сети да их користи) већ сам у уводу имао чему да се начудим. Све до јуче сам био убеђен да у урок и друге враџбине верује само непросвећени, заостали, сујеверни свет. Међутим, јок. Сазнадох такве изненађујуће ствари које су вредне да се саопште.

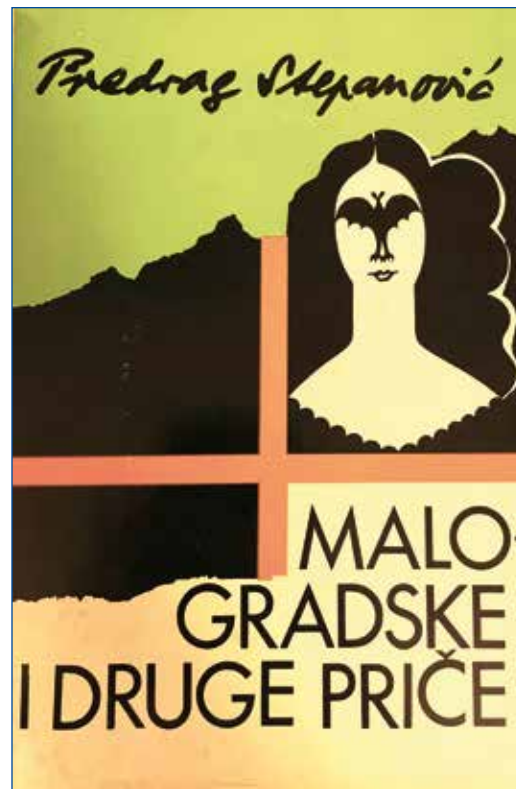
Прочитавши колико је такво веровање раширено у Италији, нисам се много изненадио. Талијани су познати сујеверци. Што су чак и краљеви Фердинанд I (1750-1825) и Виктор Емануел (1849-1878) веровали у урокљиву моћ злих очију, такође је могло да прође. Краљевска круна се обично ипак наслеђује, а не добија врлинама као што су ученост и просвећеност. Међутим кад сазнајемо да је Лорд Бајрон, највећи енглески романтичарски песник затражио од свог сапутника и пратиоца по Грчкој, доктора Милингена да му овај нађе врача који би могао да одреди да ли то он, Лорд Бајрон, болује од напада злих очију, то је ипак, признајмо, шокантно.

Но, ред се овај још занимљивије наставља. Бодлеров савременик и пријатељ, истакнути песник француског парнаизма, Теофил Готије (1811-1872), увек је носио о врату један корални рошчић као хамајлију која чува од поразног дејства злих очи-

ју.” Он се, сазнајемо даље, толико бојао свога савременика, композитора Жака Офенбаха (1819-1900) за кога се држало да има зле очи, да није смео чак ни његово име да напише. А уколико је понекад, као критичар, ипак писао нешто о Офенбаху и његовим делима, он је остављао празно место на папиру за његово име па је то после други неко додао. „Ни за шта на свету;” прича његова кћи „не би мој отац присуствовао извођењу какве Офенбахове оперете.” Тако, значи!

Но све је то још и боже помози. Кога се, на крају крајева, тиче да ли ће Готије слушати Офенбахову музику или неће. Приватна ствар. Веровање у зле очи је, међутим, врло често доводило и до трагедије. Кад би неко проучио судске архиве из тог аспекта (а можда је то и учињено), испоставило би се, убеђен сам, да је невероватно велик проценат убистава почињен из таквих побуда. Само два примера које наводи Ђорђевић. Године 1906. у Берлину неки ковач, по имену Самуел Кауфман, смртно је ранио једну старицу, и то код трамвајске станице, наочиглед света, јер га је она – тако је објаснио у полицији – погледала својим злим очима и на месту урекла. Он ту жену раније никада није срео, неколико дана тек како је стигао из Мађарске.

Бивало је сличних случајева и унутар породице. Такође почетком века, у једном селу код Палерма, нека жена беше осумњичена да има зле очи. Њен рођени брат који је смрт свога детета приписивао злим очима сестре, ује једне ноћи у њену спаваћу собу, најпре прободје њеног супруга, а онда сестру полије петролејем и запали је. Изгорела је у пламену.

После свега овога, питам се: да ли смемо да се чудимо што је у Мохачу, 1964. године, на пијаци, у сред бела дана, мајка неизлечиво болесне девојке секирицом усмртила своју свекрву, јер је ова, наводно, по мишљењу неке врачаре, урекла њену кћер, а своју унуку, још на рођењу.

Предраг Степановић
(Из књиге „Малоградске и друге приче”
Будимпешта, 1984)

Исповед

Да сам убог и сиромаш
Био већ од младости,
Скорб за тужну да сам о'ма'
Ретке мењ'о радости, —
То сам пред'о све забвен'ју.

Да противност сад ме гони,
Бреме тишти несреће,
Пода мног да брег се рони,
Тре м' убоштво највеће, —
Дајем саде немарен'ју.

Убудушче творит шта ћу,
Срећан хоћу л' постати —
Попечен ја мирска сва ћу
Рад' будушћег одати
Вечном бога промишљен'ју.

Јован Пачић
(6. новембар 1771, Баја – 4. децембар 1849, Будим)

Поводом 175 година од смрти
Јована Пачића

Један од значајних српских песника прве половине 19. века, након стогодишњег заборавља вратио се у историју српске књижевности. Широко начитан, самоук. Говорио је или разумео десетак страних језика. Међу његовим песмама налазе се препевани са грчког, латинског, италијанског, француског, немачког и чешког. Први је српски преводилац Гетеа и Петрарке. 1792. године постао је професионални војник. Идућих двадесетак година провео је по гарнизонима Аустријске царевине. У руском походу 1812. промрзле су му ноге, што је вероватно био главни разлог да, као коњички капетан, оде у пензију. Главни Пачићево дело, збирка од 364 песме носи наслов „Сочиненија песнословска”. Последњих десетак година повучено је живео у Будиму, у кући код Златног јелена у којој у исто време станују Сима Милутиновић Сарајлија и Јаков Игњатовић. Занимао се и сликарством. Оба сачувана албума Пачићевих акварела данас се налазе у Сечењијевој библиотеци у Будимпешти. 27 акварела са народним ношњама из Бачке објавио је Стојан Вујичић 1961. године. У Бачкој поред Срба живе и Буњевци, Мађари, Немци и Словаци.

Бојана Чобан Симић
(Одломак из књиге „Народпис”,
Будимпешта, 2015)

ПЕСМЕ ЈОВАНА ПАЧИЋА

Туга за Љубицом

Ја на небо превисоко
Слезно моје дижем око;
Месец, звезде молим сјајне
Да улишу жеље тајне,

Скорб, и тугу возопиту,
А загају слезу лијуту
За Љубицом.

Поток бистри, чувствујушчи
Мом у сердцу бол вријушти,
Тихо бежи под терњиште;
Да обиде позориште
Бесконежног плаћа мога,
Љубовника прескорбнога
За Љубицом.

Образ мој да скорб'ју бледи
Луг зелени не угледи,
Сав у маглу себ' увија,
Као и шума зеленија,
Да не слуша уздисање,
Горко сердца мог жецање
За Љубицом.

Покрила је земљу тама
Неми пуста нрав, и сама;
Отзив токмо весма смутњи
Молланије то протутњи,
Јек, узданке натраг даје
Знајушт: Туга колика је
За Љубицом.

О! воздуси, друзи моји,
Знате гди ми Љуба стоји,
Њој однес'те моје жеље:
Ти, Зефире, пријатеље!
Глас изволи њој однети
Да ћу јадан ја умрети
За Љубицом.

*

ПОВОДОМ 125. ГОДИШЊИЦЕ

Дан преласка Сантоваца у православље

Понегде по ораницама налазила су се острвца преосталог мусавог снега. По гранама још се не примећиваху зачеци нових листића, међутим, у душама полазника цветало је разбукано пролеће. Иако беше 12. март 1899. у срцима већ се наслућивао бујни мај. Дуги ред кола се незауостављиво повећавао. Сомборцима се придружише Срби из Риђице, Станишића, Сивца и Стапара.

На крају села суседног Берега већ се назираху парадни момци на коњима. Беху то Сантовци, обучени у најлепшу живописну народну ношњу. Бандеријум од осамдесетак коњаника пратио је каруце протe Љубомира Купусаревића и синђела Георгија Видицког. Код улаза у Сантово цвећем и шареним свиленим тракама окићена кола. Дочекаше их предводници. Уважени Јаша Проданов, Шандор Андрин и Живко Велин. Сви беху свечано обучени и помало чак патетично узбуђени. Разменише се кратки поздравци, а потом сви кренуше ка центру села, где се већ окупљао силан народ. Никада Сантово раније није видело нешто томе слично. Из три правца приближавале су се непрегледне колоне кола и каруца. Прва је долазила из Сомбора, друга се приближавала из правца Баје, док је трећа доносила са собом јутарње мирисе Дунава са мохачке скеле. Одједном се Сантово претворило у невиђено стециште Срба. По говору и по ношњи могли су се распознати ијекавци, Барањци: Мохачани, Сечујци, Виљанци, Бременци, Липовљани, Батосечани и многи други, па чак и Вуковарци из Славоније. По отегнутом екавском говору беху препознатљиви Срби из Баје, Сомбора, Суботице, Србобрана и удаљеног Новог Сада. Сантовци су се разликовали по најживописнијој народној ношњи и по својој икавици, а поготово по старој акцентуацији која је подсећала на шумадјиски говор или на „диван“ Срба из околине Вршца.

У селу беху подигнута три тријумфална славолука цвећем искићена. Осим красним цвећем, славолуци су декорисани и црвеним, плавим и белим тракама. Када би се благи ветрић поиграо са њима, окупљенима би се учинило да су се боје, неким чудом, сјединиле по редоследу српске тробојке. То је посебно одушевило синђела Видицког који је одмах свој доживљај поделио са протом Купусаревићем. Сомборски парох се зачудио шаренилу и сиљном цвећу. „Одакле су само успели да набаве толико цвеће усред прохладног марта?“, мрмљао је себи у браду и тако изражавао своје одушевљење и задовољство.

Све широкe улице Сантова биле су преплављене колима. Матија Мандић, звани *Гурица*, био је уверен да је њихов број премашао чак чаробну цифру од хиљаду запрежних кола.

Око пола девет пре подне, мноштво људи се збило у лепом и великом дворишту Јакова Проданова где је у источном делу авлије подигнут узвишено олтар како би сви могли да виде на који начин се обавља литургија и чин преласка. Часна трпеза беше покривена красним ћилимима. Изнад олтара беше разапета плава свила. Подсећала је на „небо“ које се проноси приликом опхода око цркве. Дрвенарију је израдио вешти „цимерман“ Стипа Јелић *Дебељкин*. Тога дана је био посебно усхићен а уједно и изузетно поносан.

Настаде несвакидашња тишина. Звона није било. Мук и стрпљиво, али узвишено ишчекивање свечаног момента, одисали су посебним достојанством. Свештеници обучени у разнобојне, богато украшене одежде, приђоше импровизираној часној трпези и молитве православне литургије по први пут у Сантову заплуснуше све окупљене. Прво је обављен чин освећења воде, а затим је Српско певачко друштво учитељских приправника из Сомбора, под управом хоровађе Бошка Букурева, запојало и одговарало на јектенија.

Окупио се велики број свештеника. Уз проту Љубомира Купусаревића и синђела Георгија Видицког, чинодејствовали су још јереј Ђура Старић из Сентомаша, јеромонах Михајло Миловановић, гимназијски катихета из Новог Сада, јереј

Стеван Михалцић из Кишфалубе, о. Милан Боберић из Куле, о. Милосав Поповић и о. Бранислав Поштић, јереји из Старог Стапара. Са њима су служили јереји Милутин Гавриловић, Жарко Ј. Поповић и ђакон Георгије Павковић из Сомбора.

Служба је била достојанствена и лепа. Сантовци су усхићено пратили литургију. Многи беху ганути. Појединци чак и засузише. Већина је прелазак доживела као неку врсту душевног олакшања и трен посебног задовољства. У њима се полако рађала духовна равнотежа која им је протекле две године узузетно недостајала.

Када се отпојало „Причасно“, сомборски протопрезвитер Љубомир Купусаревић се попео на узвишено место које је посебно за ту прилику било подигнуто. У почетку прота је био узбуђен, али како је све више улазио у дубине беседе о основним начелима и учењу Српске православне цркве, глас му је постајао све сигурнији и јачи. Потом је свој говор наставио овим речима: „Љубезни моји Христијани! Има већ две и по године како се међу вама, Сантовчанима, појавио верски покрет у том правцу и са жељом да пређете у православну веру. Отклонивши помоћу Божјом и тврдом вољом, побожној намери вашој, са разних страна на пут стављене препреке и учинивши задоста законским прописима, ви сте данас на мети ваших побожних жеља. Испунили су се тежење ваших побожних душа, и ви стојите данас на прагу Српске православне цркве, која ће вас за који час да прими у своја материнска недра. Противници вашег прелазка у православну српску цркву растурују гласове, да ви Сантовчани у православну цркву не прелазите из уверења, из љубави према православној вери, већ да ви овај корак тобоже из пркоса чините. Но, ја ево јавно исповедам и тврдим, да вас Сантовчане у крило православне цркве само ваша православна свест приводи и ево доказа: У нашим старим српским књигама стоји забележено да је године 1736, дакле пре 163 године, Сантово било чисто српско село и тадањи Сантовчани Срби; те године је у Сантову био сеоски кнез Јакшић; овај исти Јакшић, са другим сеоским старешинама, бирао је у Сомбору посланика за народно-црквени сабор. Сиљом тадашњих по православној вери и цркву неповољних и тешких прилика, морали су тадашњи Сантовчани Срби, ваши преци, у римокатоличку веру прећи.“

Тад протопрезвитер Купусаревић дубоким тоном рече: „Приступимо сад светом чину!“

Многи знатижељни погледи су допирали са високих дудових грана, са кровова суседних кућа, са камара сена, сламе и кукурузовине. Део дворишта испред олтара беше обележен коноп-

цем. У четвороугаони простор стадоше сви они који су решили да пређу у православну веру. Прота Купусаревић даде знак. Сви клекнуше: деца, жене, мушкарци и старци. Синђел Георгије Видицки и јеромонах Михајло Миловановић подигоше отворено, сребром оковано Јеванђеље. Листови Светог писма мироваху, мирис тамјана се надвио и окадио теме свих оних који су клечали на земљи. Тад прота Купусаревић узвишено прочита молитву прелазка. У том моменту зачу се подневно звоно католичке цркве. Ко зна која су се сва питања врзала у главама свих оних који су клечећи чекали чин преласка? Неке обли зној. Други у себи изговорише кратку молитву, тражећи опроштај грехова. Било је и таквих који су се нерадо сећали на преживеле године због Баторија и њему сличних попова, но већина је смирено и ћутке чекала.

Дубоки и свечани глас полагао је изговарао сваку поједину реч православног „Вјерују“. Сви прелазници понављаху реч по реч. Заједнички изговорене реченице беху тихе и помало још несигурне, као да испињавају душе будућих православаца. Литургија и чин преласка под ведрим небом посебно су утицали на све који су се тога дана сјатили у Сантово. Тихи жагор је остављао дубоки утисак на прелазнике. У заједнички изреченим речима сјединиле су се све њихове давнашње жеље да буду своји на своме, да се моле Богу на језику својих предака. И би им лакше.

Потом сви приступише причешћу. Свету тајну причешћа обављао је пет свештеника. Примеше вино и хлеб. Укус их помало изненади, међутим, у следећем тренутку у њиховом телу се разли топлота и нека посебна снага, енергија коју једноставно нису умели да опишу.

Сви одједном, похрлише према новоприселим Сантовцима. Настаде опште комешање, грљење, љубљење. Сузе и ватрени одсјај у очима. Изненада затитраше тамбуре. Заједничко велико коло играло је и старо и младо. Паја Продан, један од најбогатијих мештана, наред улице је точио вино из свога подрума и свакога неуморно чапшавао. Адам *Шевин* и Јоза *Ђућин* су хватали ритам и из петних жила урлили бећарце.

Свечани ручак за свештенство и појце беше приређен у кући Агуштина Блажетина у сокаку Прњавор. Пре свега, дугокоси прота Купусаревић је користио прилику да подигне чашу у част присутног др Петра Цветковића, сомборског адвоката, без чије помоћи Сантовци засигурно не би успели да се нађу у недрима Српске православне цркве. Затим је наздравео Јаши Проданову, великом борцу који је истрајно, не жалећи снагу, успео да оствари свој сан. Мисионар Стеван Илкић био је видно узбуђен. Он је Сантовце научио да се са три прста крсте, да изговарају православно „Вјерују“ и да казују „Оче наш“ на древном црквено-словенском језику.

Драгомир Дујмов
(Одломак из романа „Раскршће“)

Прелазак Сантоваца у православље, 12. март 1899.